

İzmir'in ve Ege'nin erken tarihinde yepyeni bir adım:

Yeşilova Höyük Kazıları

Yeşilova, Ege Bölgesi'nde Neolitik dönemin en erken katlarının gün ışığına çıkarıldığı yerleşim yeri olmasıyla önem kazandı. İzmir ve civarının Neolitik dönemde en az göller bölgesi kadar erken bir süreci kapsadığı ve ayrı bir kültürel bölge olma özelliğine sahip olduğu anlaşıyor.

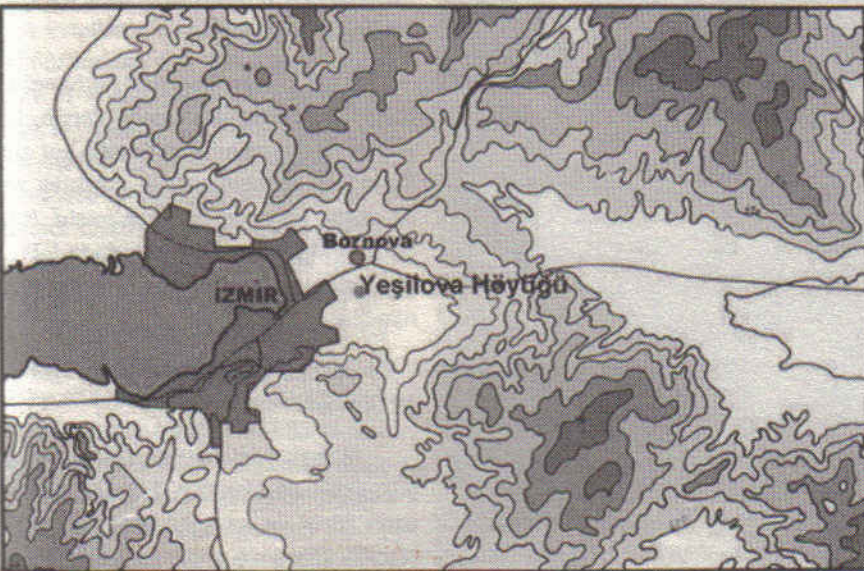
Günümüz uygarlığının temellerinin atıldığı, 5-6 bin yıllık bir yayılım sürecine sahip Neolitik Dönem, avcı-toplayıcı ve göçebe yaşamının artık yavaş yavaş yerini tarım yapmaya, hayvan evcilleştirmeye ve sabit köyler kurmaya bıraktığı dönem olarak bilinir.

Anadolu coğrafyası, neolitik dönemde ve sonrasında yerleşik köylerin artık yerini daha büyük kentlere bıraktığı kurumsallaşmanın ortaya çıktığı kalkolitik dönemde olsun söz konusu dönemlere ilişkin sayısal olarak zengin bir yerleşim ağına sahiptir. Ancak Anadolu'nun Neolitik ve Kalkolitik dönemlerine ilişkin har-

tasına baktığımızda bu dönemlere ait merkezlerin daha çok Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu ile kısmen Orta Anadolu'da toplandığını görmekteyiz. Bu sonucu belki biraz da geri kalan bölgelerimizde yapılan araştırmaların yetersizliğine bağlayabiliriz. Bu noktadan hareketle son dönemde Batı Anadolu'da yapılan yüzey araştırmalarına baktığımızda bizlere sözkonusu dönemlere ilişkin yerleşim alanlarının sayısının tahmin edilenden çok daha fazla olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla Neolitik ve Kalkolitik evre Batı Anadolu'da da bütün yoğunluğu ile yaşanmıştır demek haksız bir iddia olmayacaktır. Son dönemde İzmir kentinin tarihi için ortaya çıkan sonuç bu fikri destekler mahiyettedir. İzmir için Bayraklı'daki Smyrna kenti baz alınarak kullanılan 5000 yıllık kent söylemi artık Bornova Ovası'nda yer alan Yeşilova höyük kazılarıyla beraber yerini 8000'li yıllara bırakmıştır.

Yeşilova Höyüğü, İzmir ili Bornova ilçesi sınırları içinde, Karacaoğlan Mahallesi'nde Manda Çayı'nın güneyinde yer almaktadır. Yerleşim yeri henüz yapılaşmamış, çoğunlukla, Bornova Ovası'nda çimento fabrikasına sahip bir şirket olan Çimentaş'a ait özel arazilerin bulunduğu ovalık arazide yer almaktadır. Yerleşim mevki bugünkü sahile kuş uçuşu 4 km mesafededir.

2005 Temmuz ayı ile birlikte başlanan ve 2006 kazı sezonu çerçevesinde devam eden Yeşilova Höyüğü'ndeki ka-

zı çalışmaları İzmir Arkeoloji Müzesi ile Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji bölümü ortak projesi olarak, Yrd. Doç. Dr. Zafer Derin bilimsel başkanlığında devam etmektedir. Yrd. Doç. Dr. Zafer Derin ile yaptığımız söyleşiyi sizlerle sunuyoruz.

- Yeşilova Höyüğü'nün varlığı ilk olarak nasıl tespit edildi?

- Yeşilova Höyüğü ile ilgili ilk sonuçlar 2003 yılında İzmir Büyükşehir ve Bornova Belediyeleri'nin park ve bahçeler için toprak çekerken bir rastlantı sonucunda tespit edilmiştir. 2003 yılındaki ilk müdahalemizin ardından yer, İzmir 1 numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 13.01.2005 tarih ve 257 sayılı kararı uyarınca 1. derece arkeolojik sit alanı ilan edilmiştir. Ancak geçen bu süre içinde höyük yerleşiminin de bulunduğu alanda 5-15 m. derinliğinde toprak tabakası alınarak yerine moloz toprak yığılmış ve böylelikle yerleşimin bir kısmı yok edilmiştir.

- Söz konusu alanda kazı çalışmalarına ne zaman başlandı?

- İzmir Arkeoloji Müzesi ile birlikte 28 Temmuz 2005 tarihinde kazı çalışmalarına başlanmıştır. 2005 yılı için 3 ay süren bir çalışma gerçekleştirilmiştir. 2006 yılı için ise çalışmalarımıza Temmuz ayı başı itibarıyla başlamış olduk.

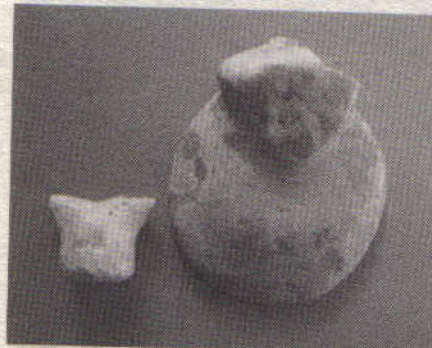
- Bu alanda kazı çalışmalarına başlarken temel olarak amaçlanan şey neydi?

Daha öncesinde var olan kesitlerden elde ettiğimiz buluntular nedeniyle Ege Bölgesi Neolitik ve Kalkolitik Çağ prob-

lemlerine çözüm getireceği düşüncesiyle ve tahribatı önleyerek koruma altına alınmasını sağlamak amacıyla bu çalışmalara başladık. Bu çevrede Neolitik Çağa ışık tutacak daha bir çok yerleşim yeri var ama bunların bir kısmından hiç farkında olunmadan toprak alınmış. En azından bundan sonrası için çalıştığımız alan ve çevresi ile ilgili gerekli bilimsel verilere ulaşarak gelecek kuşaklara bunları aktarabilmek çalışmamızın nedenleri arasındadır.

- Kazı çalışmalarınızı kaç kişilik bir ekiple yürütüyorsunuz? Bununla beraber sponsorluk anlamında Yeşilova Höyüğü kazılarında herhangi bir kurumun ya da kuruluşun desteği var mı?

Kazı çalışmalarımızı Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü doktora, yüksek lisans ve lisans öğrencilerinin katılımı ile birlikte ortalama 30 kişilik bir ekiple yürütüyoruz. Çalışmalarımıza başladığımız günden itibaren İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Ege Üniversitesi'nin sponsorluk anlamında destekleri devam etmektedir.

Kemik ve pişmiş toprak idoller, neolitik katın en alt tabakasından ele geçmiştir. Yaklaşık MÖ 8500 yıllarına tarihlenmektedir.

- Yeşilova Höyüğü'nde şu ana kadar gerçekleştirilen kazı çalışmaları sonucunda tabakalanmayla ilgili ne tür sonuçlara ulaştınız?

- Kazı ve civarında yapılan sondajlardan yerleşim yerinin; denizden 14 m. yükseklikte yer alan ince alüvyon tepesi üzerine kurulan üç buçuk metre yüksekliğinde kültür tabakalarına sahip bir höyük olduğu, ancak höyüğün çevresinin ve üstünün zaman içinde alüvyonlarla örtüldüğü ortaya çıkmıştır. Bu nedenle yüzeyde çok az miktarda Geç Roma keramiği dışında herhangi bir bulguya rastlanılmamaktadır. 2005 yılı çalışmaların sonucunda yerleşimin 3 kültür katından oluştuğu anlaşılmıştır. Buna göre I. kat olarak adlandırdığımız tabaka Geç Roma-Erken Bizans evresine aittir. II. kat Kalkolitik evre, III. kat ise Neolitik evre şeklinde sıralanabilir.

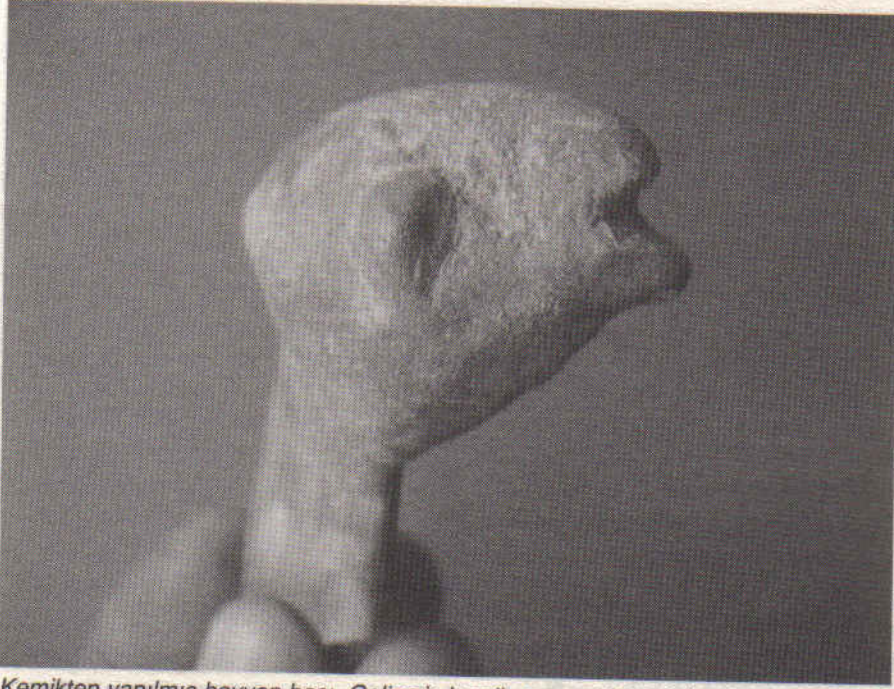
Kalkolitik döneme ait II. katta höyüğün tamamını kapsamayan iki evreli yerleşim tespit edilmiştir. Neolitik tabakanın içine yaklaşık 6 m. çapında, 1 m. derinliğinde bir çukur açılmış, çukurun içine iki tabaka olarak Kalkolitik Dönem'de yerleştirilmiştir.

Geç Roma-Erken Bizans devirlerine ait I. katın tekrar yerleşmeye sahne olduğu anlaşılmaktadır. Bu devre ait keramik ve çatı kiremidi parçaları kültür dolgununun en üst seviyelerinde ele geçmiştir.

Höyük katları arasında herhangi bir buluntuya rastlanmamasına karşın, höyüğün bir bölümünün yakınında yer alan Tunç Çağ yerleşmelerinin, mezarlık alanı olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Kazı yapılan alanda sağlam durumda ETÇ II dönemine ait bir pitos mezar açığa çıkarılmıştır.

- Höyüğün Neolitik evresiyle ilgili neler söyleyebilirsiniz?

- III. kat, yani Neolitik Dönem, 3 m. yüksekliği ile Yeşilova Höyüğü'nün en uzun süreli ve en kalın kültür katı olup Neolitik Dönem'e aittir. Yani höyükte ilk yerleşim günümüzden 8500 yıl önce bir

Kemikten yapılmış hayvan başı. Gelişmiş kemik oymacılığının göstergesi olmasından dolayı önemlidir.

kum tepesi üzerinde başlamıştır. Neolitik kültür höyükte ana toprak üzerinden 8 tabakaya sahiptir. 8 tabakada Ege Bölgesi'nin tüm Neolitik sürecini izlemek mümkündür. Hemen her tabakada sel izlerine ait çamur-kil birikintisi vardır.

- Yeşilova Höyüğü'nü, çevresinde yer alan aynı dönemlere ilişkin diğer höyüklerle karşılaştırabilir misiniz?

- Yeşilova höyükte Neolitik sürecin bütünüyle yaşandığını ele geçen buluntularla kanıtlamaktayız. Yeşilova höyüğü III. kültür katının 1-5. tabakaları Ulucak Höyük IV-V. tabakaları ile çağdaşken, Ulucak V. Tabakası öncesine ait buluntulara sahip 6-8. tabakalar, bölgenin en erken bulgularını vermiştir. Analizler III. 6-8. tabaka malzemelerinin Erken Neolitik erken buluntuları veren Höyücek (EYD), Bademağacı (EN) ve Kuruçay (13) gibi Göller Bölgesi yerleşimleri ile yakın paralellik içinde olduğunu göstermiştir. Bu nedenle söz konusu tabakaların buluntu analizlerine göre şimdilik MÖ 6500 civarına tarihlenebileceğini söylemek olasıdır. Bu konu C14 ve termoluminesans tarihlemeleri ile aydınlatılacaktır.

- Bornova Ovası'nda Yeşilova höyük dışında başka Prehistorik yerleşimlerin

varlığından söz edebilir miyiz?

- 17. yüzyıldan itibaren antik kaynakları rehber alan Batılı araştırmacıların ve gezginlerin bize aktardığı gibi bu bölgenin zengin su kaynaklarına sahip, zengin bir tarım bölgesi, yoğun bitki örtüsü-

ne sahip meyve bahçeleri ile dolu bir ova olduğu anlaşılmaktadır. Prehistorik Dönem'de de benzer coğrafyaya sahip olduğu anlaşılan Bornova Ovası, İzmir'in ilk yerleşimcilerine de ev sahipliği yapmıştır. Kazılar sırasında höyüğün 300 m. kuzeyinde yeni bulunan Yassitepe höyük ve Bornova Anadolu Lisesi höyük ile birlikte 1 km çapındaki alanda birbirine yakın üç höyük olması da İzmir kenti içindeki yerleşim sürecinin bu alanda başladığının kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır.

- Yeşilova'da izini sürdüğünüz toplulukların mimarisiyle ilgili bilgilere ulaşabildiniz mi?

- Neolitik tabakalarda dar alanda çalışmamız nedeniyle mimari duvar kalıntılarına rastlayamadık. Ancak her tabakada külle kaplı çamur taban ve taban üstü seramikler tespit edilmiş, taş temel, kerpiç blokları gibi unsurlara rastlanmaması sebebiyle, ağaç dalları ve çamurun kullanıldığı ilkel bir mimari tarzın olduğu anlaşılmıştır.

2006 yılındaki kazılar yerleşim alanının toprak altında yer alan bir tepenin kuzeybatısına doğru yayıldığını düşündür-

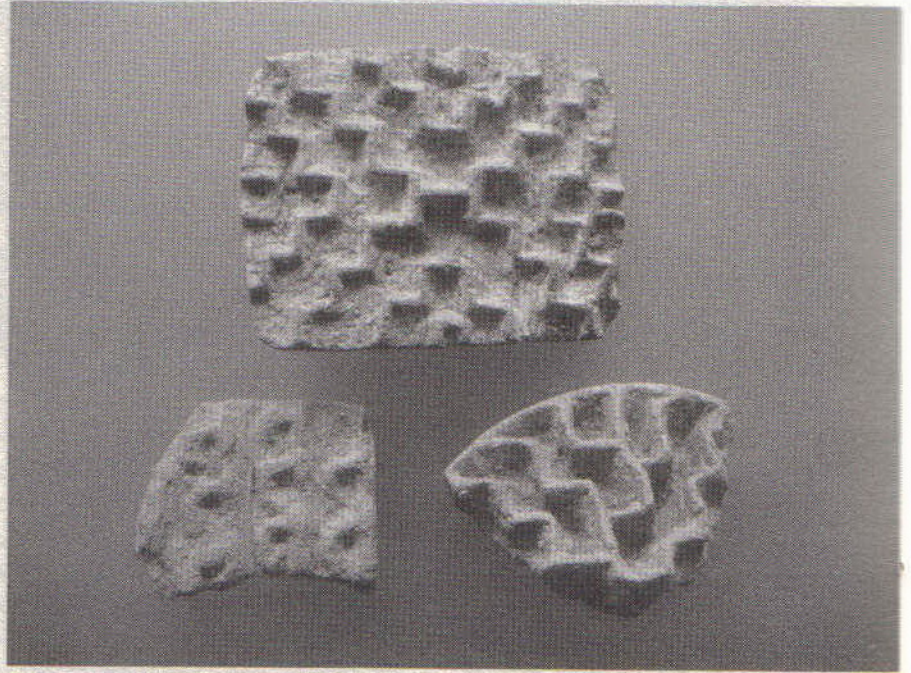
Çakmaktaşı ve obsidyen aletler, neolitik tabakada yoğun olarak ele geçmiştir. Yabani hayvanları avlamada da bu aletleri kullanmışlardır.

mekte. Bu tepeciğin birçok yerde kalıntılarına rastlanmıştır. Ele geçirilen yuvarlak ocak kalıntısı bu sene ele geçirilen konuyla ilgili buluntularımızdan biridir.

- Mimarideki az gelişmişliğe karşın buluntular bakımından Yeşilova'nın zenginliği dikkat çekmekte bu konuyla ilgili bize neler söyleyebilirsiniz?

Ağaç dallarından yaptıkları kulübe-lerde yaşamalarına karşın İzmir'in ilk sahiplerine ilişkin bugün modern toplumlarda rastlanabilecek türde buluntular ortaya çıkarılmıştır. Bunların içinde en önemlilerinden biri pişmiş topraktan yaptıkları kısa saplı kaşıklardır; birçok kaşık sapı ele geçmiştir. Birçoğu mama kaşığı boyutlarındaki kaşıklar acaba bebekler için mi kullanılıyordu? Diğer önemli bulgu yuvarlak ve dikdörtgen şekilli pintedera adı verilen labirent motifli mühürler kullanmışlardır. Toplumun ya da orada yaşayan kişinin önemini yansıtan bu tür mühürlere Neolitik yerleşim yerlerinde rastlandığı bilinmektedir. Üzerlerinde herhangi bir boya izine rastlanmaması boya ile yapılan desen işçiliğinin dışında bir amaçla kullanılmış olabileceklerini ortaya koymuştur. Olasılıkla petek ve kutu gibi yiyecek depolarını kontrol altına almak yiyecek kullanımını düzenlemek amacıyla bu alanların toplumun ileri gelen kişileri tarafından mühürlendiğini söyleyebiliriz.

Çakmaktaşıdan okuçları diğer bir buluntu grubunu oluşturur. Düzelttikleri

Labirent motifli mühürler. Mühürler buradaki toplumun düzenli yapısını da ortaya koymaktadır.

küçük yuvarlak taşlarını sapanlarda kullanmışlardır. Özellikle ilk yerleşim dönemlerinde yabani hayvan avcılığı daha ön plandayken Neolitiğin geç döneminde kabuklu deniz ürünlerini toplayarak yedikleri anlaşılmıştır. Fosilleşmiş deniz kabuklarını kap ya da süs eşyası olarak da kullanmışlardır. Ele geçen taş ve kemik aletler toplumun deri işçiliğinde de ileri düzeyde olduğunu göstermiştir.

Buluntular arasında benzerlerine bölge içinde rastlanmayan ender eserlerden bir grubu hayvan kabartma ve

heykelcikleri oluşturur. Kemikten yapılmış hayvan başı ve kapların üzerine yapılmış hayvan kabartmaları Yeşilova'da yaşayan Neolitik toplumun üstün sanat anlayışını bize yansıtır.

- Son olarak Yeşilova kazısının Batı Anadolu ve özellikle İzmir için öneminden bahsedebilir misiniz?

- Yeşilova, Ege Bölgesi'nde Neolitik dönemin en erken katlarının gün ışığına çıkarıldığı yerleşim yeri olmasıyla önem kazandı. Burada ele geçen bulgularla Batı Anadolu'nun Neolitik sürecine ilişkin çanak-çömlek, küçük buluntu gibi unsurları saptama ve kronolojik olarak gelişimini izleme imkânı bulduk. İzmir ve civarının Neolitik dönemde en az göller bölgesi kadar erken bir süreci kapsadığı ve ayrı bir kültürel bölge olma özelliğine sahip olduğu anlaşılıyor. Olasılıkla bir geçiş bölgesi olmasından çok kendi kültürel sürecini ortaya çıkarmış.

Daha önceleri Tunç Çağlarla (yaklaşık 5000 yıl önce) başlatılan İzmir tarihi çalışmamızla birlikte 8500 yıl önceye gitmiştir. Ayrıca kazılar sayesinde kent tarihinin prehistorik dönemle ilgili çalışmalarına önem verilerek hızlandırılmıştır.

Kalkolitik döneme ait pişmiş toprak kaplar.